

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU,
GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA OSIJEK
31000 Osijek, Europska avenija 24
OIB: 46627536930MB:03014347
Žiro račun:2340009-1110548337 (PBZ)IBAN:HR6723400091110548337
Telefon: **385(031)211-218 Telefaks: **385(031) 211-218
e-mail: gisko@gskos.hr www: www.gskos.unios.hr

ANALIZA STANJA U NARODNIM KNJIŽNICAMA **OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE ZA 2025. GODINU**

Osječko-baranjska županija svojom površinom od 4155 km² pokriva 7,3 % površine Republike Hrvatske, podijeljenom u 42 administrativne jedinice: 7 gradova, 35 općina i 263 naselja. U Županiji živi 258 026 stanovnika¹ (6,6 % stanovništva Republike Hrvatske).

1. Mreža narodnih knjižnica

U Osječko-baranjskoj županiji djeluje 10 narodnih knjižnica, od toga je 7 gradskih (Beli Manastir, Belišće, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek i Valpovo) i 3 općinske (Čepin, Dalj – za općinu Erdut, i Đurđenovac). Knjižničnom djelatnosti obuhvaćeno je ukupno 189 286 stanovnika (73,4 %).

Osnivač narodnih knjižnica su gradovi i općine, dok je osnivač Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Mreža narodnih knjižnica u organizacijskom smislu nije se značajnije promijenila u odnosu na prethodnu godinu. I nadalje ostaje izražen problem nedovoljne teritorijalne pokrivenosti knjižničnim uslugama, osobito u manjim općinama koje nemaju organiziranu narodnu knjižnicu niti druge oblike stalne knjižnične djelatnosti. Iako Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/19, 98/19, 114/22, 36/24), čl. 10 propisuje osnivanje narodne knjižnice i/ili osiguranje knjižnične djelatnosti za sve općine i gradove, u Osječko-baranjskoj županiji od 35 općina, njih 32 to nema. Samostalno ili zajedničko osnivanje narodne knjižnice u općini s više od 3000 stanovnika nema u čak 7 općina (Antunovac, Bilje, Bizovac, Darda, Kneževi Vinogradi, Koška, Semeljci). Bez bilo kakvog oblika knjižnične djelatnosti, tzv. „bijela područja“ u Županiji su najveća oko Osijeka, Đakova i Belog Manastira. Dvije općine imaju osigurane knjižnične usluge putem stacionara (Općina Semeljci i Općina Kneževi Vinogradi), iako organizacijski oblici mreže narodnih knjižnica ne predstavljaju ispunjenje zakonske obveze o osiguranju knjižnične usluge narodne knjižnice, niti takav oblik rada može u nadomjestiti djelovanje samostalne narodne knjižnice. Dok čak 25 općina u Osječko-baranjskoj županiji nemaju niti jedan oblik mreže narodne knjižnice.

U Županiji je ukupno 19 stacionara: Beli Manastir (8), Đakovo (7), Dalj (2), Donji Miholjac (1) i Osijek (1). Stacionari su većinom u školskim knjižnicama i vrtićima, jedan u domu umirovljenika, osim stacionara u Selcima Đakovačkim, Gorjanima i Semeljcima koji su u općinskim prostorima. Knjižničnih stanica nema.

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek i dalje je jedina knjižnica u županiji s razvijenom mrežom ogranaka, njih 5 koji pokrivaju područje Grada, dok prigradska naselja grada Osijeka, iako broje preko 3 000 stanovnika po mjesnom odboru, i dalje su nepokrivena knjižničnim uslugama, posebice Mjesni odbori Tenja, Višnjevac, Josipovac i Cvjetno.

¹ Popis stanovništva 2021. godine

U Općini Bizovac u okviru EU projekta „Čuvarica baštine u srcu Bizovca“, obnovi kurije Normann, planirano je osnivanje i uređenje općinske narodne knjižnice, a čija je realizacija u tijeku već nekoliko godina.

Knjižnica Centra za kulturu Čepin jedina je nesamostalna narodna knjižnica u Osječko-baranjskoj županiji, knjižnica u sastavu općinskog Centra za kulturu. Aktivnosti Centra pretežno se zasnivaju na aktivnostima i djelovanju knjižnice te rashodi za knjižnicu čine 99,6 % prihoda matične ustanove. Prema Zakonu o knjižnicama (NN 105/97, čl. 53) i Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o knjižnicama (NN 104/00), knjižnica je trebala postati samostalna ustanova do 31. prosinca 2005., a što nije učinjeno u zadanome roku.

2. Prostor i oprema

Problemi vezani uz knjižnične prostore i dalje su među najvećim izazovima narodnih knjižnica Osječko-baranjske županije.

Niti jedna knjižnica u OBŽ nije smještena u namjenski izgrađenoj zgradi samo za knjižnicu, nego su smještene u zgradama građenim za posve druge namjene i iz različitog vremenskog perioda, po potrebi i sukladno mogućnostima prilagođenima knjižnici.

Prostorni kapaciteti narodnih knjižnica u Županiji u 2025. se nisu mijenjali u odnosu na prethodnu godinu, iznosili su 6478 m², te je samo 62 % ukupnoga prostora knjižnica dostupno korisnicima. Sve narodne knjižnice u Županiji imaju 50 % prostora za korisnike po populaciji koju knjižnica treba uslužiti (a najmanji knjižnice u Đakovu, Osijeku, Dalju i Čepinu gdje je i ispod 20), osim Našice koji zadovoljavaju prosjek (66).

Gradska knjižnica Našice od veljače 2024. djeluje u novoobnovljenoj Vili Gröger, u 1.100 m². Fond Središnje knjižnice Slovaka u RH je još 2020. izmješten u Slovački centar za kulturu Našice i organiziran kao izdvojen odjel, ali ne djeluje aktivno kao knjižnična sastavnica i nema uposleno stručno osoblje u 2025. (a što se promijenilo u trenutku pisanja analize u 2026. godini).

Gradska knjižnica i čitaonica Beliše se od jeseni 2022. nalazi u dijelu novouređene palače Gutmann - "Palej" u 362 m². Prostor knjižnice je neznatno veći od prethodnoga prostora, ali i dalje ne zadovoljava Standarde², nefunkcionalan je i iscjepkan. Prostor i oprema nisu funkcionalno i estetski osmišljeni.

Gradska knjižnica grada Donjeg Miholjca se od prosinca 2022. godine nalazi u obnovljenom i uvećanom prostoru. Iako bi preporučena veličina knjižničnog prostora prema broju stanovnika trebala biti veća od sadašnjih 339 m², dobrom organizacijom prostora postignut je dojam većega prostora.

Gradska knjižnica Beli Manastir djeluje u 414 m², što je prema Standardima zadovoljavajuće ako se uzima u obzir samo kriterij broja stanovnika, ali s obzirom na veličinu fonda i raznovrsnost knjižničnih zbirki, uočava se veliki nedostatak prostora. Iako je još 2017. godine predstavljen idejni projekt "Nova gradska knjižnica (obnova starog mlina)" i održano javno savjetovanje, s navedenom se realizacijom stalo.

Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo djeluje u neuvjetnih 450 m², u sklopu zgrade Centra za kulturu Đakovo. U tijeku je projekt projekt "Energetska obnova zgrade Centra za kulturu Đakovo" u sklopu energetske obnove javnih zgrada u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti odobren EU. , zbog čega knjižnica djeluje u privremenom prostoru od 280 m². Ranije najave o uređenju kuće Reichsman (zaštićeno kulturno dobro) za potrebe knjižnice su za sada stale.

² Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (NN 103/2021)

Gradska knjižnica i čitaonica Valpovo prostorom i opremom zadovoljava potrebe organizacije građe i usluga za 74 %, iako je prostor posljednji puta obnovljen 2008. godine, u dosta je lošem stanju i vapi za detaljnom obnovom.

Sve tri općinske knjižnice djeluju u skućenim i po Standardima premalim prostorima, koji otežavaju organizaciju fonda, rad s korisnicima i provedbu programa. Prostorno je najmanja **Narodna knjižnica Dalj**, koja djeluje u sklopu Društvenoga doma u Dalju u svega 104 m², a što čini samo 38 % Standardima propisane kvadrature. Prostor je neprimjeren, bez čitaonice, zasebnih odjela i spremišta.

Knjižnica Centra za kulturu Čepin djeluje u 231 m² te je unazad dvije godine izgubila spremišni prostor od 50ak kvadrata te trenutno zadovoljava samo 48 % Standardima propisane minimalne veličine knjižničnog prostora prema broju stanovnika.

U istoj, premaloj kvadraturi u prostoru općine već duže od dvadeset godina djeluje i **Hrvatska knjižnica i čitaonica Đurđenovac**, u 147 m² te zadovoljava samo 55 % Standardima propisane površine, bez dodatnih spremišta i zasebno formiranih odjela, a prostor nije preuređen duže od 30 godina.

Najveći prostorni kapacitet i dalje ima županijska matična knjižnica, **Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek**, ujedno i funkcionalno najveća knjižnica, no i dalje je riječ o prostorno neodgovarajućoj i funkcionalno ograničenoj zgradi s izraženim problemima spremišnog prostora i organizacije fonda. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek djeluje u nenamjenskoj i nefunkcionalnoj zgradi, u 3138 m², već duže od 65 godina. Problem nedostatka prostora u velikoj mjeri ograničava redovan rad i poslovanje. Goruća je potreba za adekvatnim zatvorenim/depozitarnim spremištem veličine od najmanje 800 m², jer su trenutna pretrpana i nedostatna (jedno se nalazi u sveučilišnom kampusu, a drugo na Vinkovačkoj 63d-spremište dijeljeno s Ukopom, kao i dva privremena spremišta, u Vodogradnji i DV Josipovac).

Problem prostora Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek trebao se djelomično riješiti izgradnjom nove sveučilišne knjižnice, međutim 2015. je položen kamen temeljac, do 2018. je izgrađena betonska konstrukcija i radovi su zaustavljeni. U međuvremenu, Knjižnica se svakodnevno bori s prostornim izazovima te se pronalaze privremena rješenja. Zgrada u kojoj se Knjižnica nalazi u vlasništvu je Sveučilišta. U sklopu Mehanizama za oporavak i otpornost EU-a, Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026., u tijeku je projekt "Energetska obnova zgrade Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek" koji financira Europska unija-NextGenerationEU u 100%-tnom iznosu.

Grad Osijek pokrenuo je krajem 2024. godine projekt rekonstrukcije postojeće zgrade nekadašnje Konjičke vojarne u Tvrdi u zgradu Gradske knjižnice. Projekt je u procesu prijave na poziv iz ITU mehanizma, a planirani početak investicije je krajem 2026. godine.

Analizirajući opremu u knjižnicama Osječko-baranjske županije, knjižnice većinom zadovoljavaju brojem mjesta za rad korisnika, kao i računalnom opremom za potrebe knjižničnih djelatnika i računala za korisnike.

Knjižnica Centra za kulturu Čepin ima osobno računalo s dodatnom opremom za slijepe i slabovidne osobe, elektroničkim povećalom. Gradska knjižnica Beli Manastir ima 3 elektronička povećala za slijepe i slabovidne osobe, a jedno ima i Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek.

Označena parkirna mjesta za osobe s invaliditetom u blizini knjižnice još uvijek nemaju knjižnice u Belom Manastiru, Donjem Miholjcu, Valpovu. Fizički pristup prostoru knjižnice prilagođen je osobama s invaliditetom u invalidskim kolicima (kosi prilaz, rampa, dizalo i sl.) imaju sve gradske knjižnice i knjižnica u Čepinu. Sanitarni čvor u knjižnici prilagođen je osobama s invaliditetom u invalidskim kolicima nemaju knjižnice u Osijeku, Belom Manastiru, Đakovu, Čepinu. Knjižnice u Đurđencu i Dalju nemaju osiguranu pristupačnost prostora za osobe s invaliditetom niti po jednoj od navedenih stavci.

Knjižnice uglavnom raspolažu zadovoljavajućom osnovnom računalnom opremom za djelatnike i korisnike, no razina informatizacije knjižničnog poslovanja i dalje nije ujednačena. Prisutna je i neujednačenost digitalnih usluga i mrežne prisutnosti knjižnica. Veće knjižnice razvijaju online kataloge, rezervacije i digitalne usluge korisnicima.

U knjižnicama se koriste različiti knjižnični sustavi (Crolist, Metel i Zaki). Automatizirano poslovanje i nikakav knjižnični program nemaju dvije općinske knjižnice (Dalj i Đurđenovac, što je 20 % u OBŽ, a 4 % na razini RH). Navedenim su općinama izneseni prijedlozi strategije razvoja informatizacije knjižnica, no bez većega uspjeha. Hrvatska knjižnica i čitaonica Đurđenovac još uvijek nema mrežnu stranicu.

Sustav za upravljanje digitalnom građom nema u Županiji nitko osim Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek, koja ga ima djelomično, samo za pohranu dijela građe upotrebljava Dabar, ali nema još zaseban sustav za upravljanje digitaliziranom zavičajnom građom, a koja nije obuhvaćena institucionalnim repozitorijem.

3. Fond knjižnice

Sve knjižnice raspolažu velikim i sadržajno kvalitetnim zbirkama knjižnične građe od ukupno 1 152 179 sv. (a od toga 976 390 sv. knjiga), no veliki je problem nedostatak prostora za smještaj te građe, tako da se samo 58,7 % od ukupnog broja knjiga nalazi u otvorenom pristupu. Najmanje otvorenog pristupa zbirkama imaju dvije knjižnice, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek (44 % sv. knjiga u otvorenom pristupu) i Gradska knjižnica Beli Manastir (41 %). Najveći pristup zbirkama imaju korisnici Hrvatske knjižnice i čitaonice Đurđenovac, Narodne knjižnice Dalj (prema male i nemaju ni spremište) i Gradske knjižnice Našice.

U fondu staru građu nastalu do 1850. godine imaju samo Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek (65 sv. knjiga) i Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo (7). Građa Gradske i sveučilišne knjižnice registrirana je kao kulturno dobro, dok je za građu Gradske knjižnice i čitaonice Đakovo pokrenut postupak (predano je stručno mišljenje Razvojne matične službe u NSK).

Veličina knjižničnog fonda (minimalan broj knjiga) u odnosu na broj stanovnika je zadovoljavajuća. Malo ispod prosjeka je knjižnica Đurđenovac. Plan nabave s obzirom na broj stanovnika (potencijalnih korisnika) ispunjavaju jedino knjižnice u Belom Manastiru i Našicama.

U Osječko-baranjskoj županiji ukupno je nabavljeno 18.939 naslova u 29.999 sv. knjiga, što je otprilike zadržana razina od prethodne godine.

Ministarstvo kulture i medija mjeru otkupa knjiga za narodne knjižnice od 2023. godine provodi se po novom modelu (knjižnice nabavljaju građu kupovinom, na temelju iskazanih interesa za otkup knjiga, uvrštenih na popis A i popis B). Otkupom Ministarstva kulture i medija kupljeno je 4 898 naslova u 7 704 primjeraka (broj primjeraka kupljenih knjiga otkupom je u razini prošlogodišnjeg, ali za 500injak manje naslova). Otkup knjiga iznosi 25 %, što čini visok postotak u nabavi knjižne građe (po broju svezaka) svih knjižnica Županije. Najviši udio otkupa u ukupnoj nabavi iznosi kako slijedi: knjižnice u Našicama (45,8,1 %), Čepinu (42,6 %), Đurđencu (39,9%), Valpovu (33,4 %), Belišću (32,5 %), Donjem Miholjcu (30,8 %), Đakovu (28,8,6 %), Dalju (27 %), Osijeku (18,5 %), Belom Manastiru (15,7 %).

U ukupnoj godišnjoj nabavi kupnjom je pribavljeno 54,6 % naslova, a 61 % svezaka knjiga. Kupovinom najviše nabavljaju građu knjižnice u Belom Manastiru (74,4 %), Dalju (72,1 %) i Đakovu (69,1 %).

Nemaju sve knjižnice inventarizirane časopise i novine, stoga se podaci u tabličnim prikazima iskazuju u uslugama i korištenju pod brojem neinventariziranih naslova periodike koji se daju na korištenje u čitaonici (primjerice i Donji Miholjac). Periodiku opće nemaju knjižnice Đurđencu i Dalju.

Narodne knjižnice u svom fondu trebaju imati neknjižnu građu čija zastupljenost ovisi o nabavnoj politici svake pojedine knjižnice. Potiče se nabava neknjižne građe za zavičajne zbirke. Najveći postotak neknjižne građe u odnosu na ostatak fonda imaju knjižnice u Osijeku, Belom Manastiru i Našicama. Knjižnica u Đurđenovcu uopće nema neknjižnu građu. Knjižnice u Belom Manastiru, Đurđenovcu i Dalju nemaju u fondu zbirku igračaka.

Knjižnice Osječko-baranjske županije imaju u svojim zavičajnim zbirkama 13 425 svezaka građe (najveća je u Osijeku), pretežno knjižne. Uz to knjižnice posjeduju i 28 ostalih posebnih zbirki s 229 789 jedinica. Posebna vrijednost u fondovima Osječko-baranjske županije su i tri zbirke središnjih knjižnica nacionalnih manjina koje broje ukupno 20.267 jedinica građe.

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, jedina kao središnja županijska matična knjižnica posjeduje fond digitalizirane građe koju redovno digitalizira unutar vlastite institucije, te u sklopu projekta e-kultura.

Najveći udio sredstava Ministarstva kulture i medija RH u nabavi građe prisutan je u manjim knjižnicama, iz čega je vidljivo da manje knjižnice u velikoj mjeri ovise o državnim potporama i otkupu, a sredstva osnivača često su nedostatna za planski razvoj fonda. Veće gradske knjižnice ipak osiguravaju dio sredstava i iz lokalnih proračuna.

Potrebno je prilagođavati trenove izgradnje i razvoja knjižničkog fonda prema otvorenom pristupu građi, uvoditi nove pristupe knjigama i novim formatima (audio knjige, e-knjige), kao i razmatrati mogućnosti pretplata knjižnica na baze podataka (za čitanje lokalnih novina, streaming servisa i sl.) u okviru nacionalnih i/ili matičnih platformi.

4. Članstvo

Osječko-baranjska županija broji ukupno 20 809 aktivnih korisnika u knjižnicama (za 6,5 % manje nego prethodne godine), od čega je 3 020 novoupisanih korisnika.

Broj upisane djece je godinama stalan (23,6 % korisnika su djeca do 14 godina), dok je najviše upisanih odraslih korisnika (56,4 %).

Broj korisnika pokazuje relativnu stabilnost. Postotak aktivnih korisnika u odnosu na potencijalne korisnike iznosi 11,05 %, što je i dalje premalo u odnosu na ukupno stanovništvo i ispod preporučenih Standarda za narodne knjižnice (18 %). Najviše je učlanjenih u knjižnici u Belom Manastiru (19,4 %) i Valpovu (15,9 %), dok je u Đurđenovcu obuhvat stanovnika najmanji (4,9 %). Najveći broj korisnika i dalje imaju veće gradske knjižnice – Osijek, Đakovo, Našice i Beli Manastir.

Pojedine knjižnice nastavljaju provoditi modele besplatnog članstva za svoje stanovnike ili pojedine kategorije korisnika, čime pokušavaju povećati dostupnost knjižničnih usluga. Tako, u knjižnici u Čepinu članarina je besplatna za stanovnike Općine, koja sufinancira besplatan upis u knjižnicu za korisnike, po dolasku u knjižnicu. Općine Marijanci, Magadenovac i Viljevo financiraju godišnje članarine za svoje mještane koji se u Mjesecu hrvatske knjige dođu učlaniti u Gradsku knjižnicu grada Donjeg Miholjca. U Gradskoj knjižnici i čitaonici Valpovo od 2024. godine stanovnici Valpova imaju besplatno članstvo. Ostale knjižnice imaju besplatan upis za pojedine kategorije korisnika ili u povremenim akcijama za sve, ali bez sufinanciranih troškova od strane osnivača.

5. Posudba i korištenje knjižnice

Posudba u narodnim knjižnicama Osječko-baranjske županije u 2025. godine iznosila je 334.601 posudbi, što je za čak 6,4 % manje nego prethodne godine, ali to je izravna posljedica

zatvorenosti središnje zgrade GISKO posljednja 3 i pol mjeseca, kao i otežanih uvjeta rada u razdoblju prije, a GISKO je glavni „nositelj“ posudbe u Županiji (čini preko 55 % ukupne posudbe svake godine).

Glavninu posudbe (94,8 %) čini posudba izvan knjižnice i to najviše posudba knjiga. Tri knjižnice imaju posudbu e-knjiga (Osijek, Đakovo i Našice), koja čini mali udio 0,17 % u ukupnom broju posudbe izvan knjižnice (još manje nego prethodne godine).

Po populaciji koju knjižnica treba uslužiti, najveću posudbu imaju Gradska knjižnica Beli Manastir (3.3) i Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek (2).

U 2025. bilo je 517 zahtjeva međuknjižnične posudbe, što je manje u odnosu na prethodnu godinu. Najveći broj međuknjižničnih posudbi 271 (52,4 %) odradila je Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, kao najveća i središnja matična knjižnica Osječko-baranjske županije, ali kako je veći dio fonda trenutno nedostupan zbog energetske obnove, tako je i ukupan broj međuknjižnične posudbe manji. Uslugu međuknjižnične posudbe nisu koristile knjižnice u Đurđenovcu i Dalju.

Broj fizičkih posjeta knjižnicama stabilizirao se nakon ranijih razdoblja pada, dok virtualni posjeti i korištenje mrežnih usluga i dalje rastu. Knjižnica u Đurđencu nema ni mrežnu stranicu, ni knjižnični katalog što uzrokuje manji indeks posjeta knjižnici. Najveći broj posjeta knjižnici po populaciji koju knjižnica treba uslužiti imaju Osijek, Beli Manastir i Đakovo.

S obzirom na postojeće uvjete, otvorenost knjižnica je zadovoljavajuća. Knjižnice koje rade manje (75 % - 87,5 % propisanog Standarda), ali opravdano, zbog nedovoljnog i minimalnog broja djelatnika (Donji Miholjac, Belišće, Đurđenovac i Dalj).

U online referentnoj usluzi knjižničara iz hrvatskih narodnih knjižnica Pitajte knjižničara sudjeluje samo Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek.

6. Aktivnosti

Knjižnice Osječko-baranjske županije svake godine imaju sve veći broj različitih vrsta događanja za sve veći broj posjetitelja, te su tako u 2025. godini provele 1271 knjižnična događanja za 31 723 posjetitelja. I nadalje je većina aktivnosti koje se provode u knjižnicama usmjerena za djecu i mlade (više opd 50 %). Knjižnice sada već uobičajeno imaju i virtualna događanja te su aktivne na društvenim mrežama (najviše Facebook) i YouTube profilima. U statistici se ne broje posebno posjeti društvenim mrežama.

Veće knjižnice nastavljaju razvijati i dodatne usluge - dostave knjige starijim i nemoćnim osobama na kućnu adresu (Osijek, Našice, Donji Miholjac, Beli Manastir), kao i online usluge (posudba e-knjiga, rezervacije građe, produžavanje, ućlanjivanje), kao i Najveći opseg korištenja knjižničnih usluga bilježe Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek te knjižnice u Đakovu, Našicama i Belom Manastiru.

Aktivnosti koje provode knjižnice financiraju se iz sredstava proračuna osnivača, sufinancirane su javim pozivima Ministarstva kulture i medija i Osječko-baranjske županije te iz vlastitih sredstava.

Prema pokazateljima uspješnosti, najveći broj korisničkih pohađanja knjižničnih događanja po populaciji koju knjižnica treba uslužiti ostvaruju knjižnice u Belišću, Belom Manastiru i Čepinu.

Unatoč ograničenim i skromnim financijskim i kadrovskim mogućnostima, knjižnice i dalje ostvaruju velik broj kulturnih i edukativnih aktivnosti te ostaju važna mjesta društvenog i kulturnog života lokalne zajednice.

7. Djelatnici

Broj osoblja u narodnim knjižnicama Osječko-baranjske županije je neznatno manji nego prošle godine i sada iznosi 93,5, od čega je 70,5 knjižničnog osoblja. Preporučeni omjer stručnog i ostalog osoblja (1:5) ne udovoljava Standardima, u svim je knjižnicama više nestručnog osoblja, osim u Donjem Miholjcu i Đurđenovcu, gdje je i premali broj stručnog osoblja, a nestručnog nemaju uopće.

Jedino je u knjižnici u Belom Manastiru broj djelatnika zadovoljavajući. Ostale knjižnice rade s minimalnim brojem stručnih djelatnika. Iako Standardi propisuju da narodna knjižnica treba imati najmanje dva stručna knjižničarska djelatnika, dvije općinske knjižnice, Dalj i Đurđenovac, još uvijek rade samo s jednom knjižničarkom-ravnateljicom, iako knjižnica u Dalju ima zaposleno i nestručno osoblje. U knjižnici u Valpovu je u 2024. bio još stari v.d. ravnatelj (ali je to u trenutku pisanja izvješća u 2025. promijenjeno). Gradska knjižnica Našice još od 2020. nije imala stručnog knjižničarskog djelatnika za poslove vođenja središnje knjižnice za nacionalne manjine, Središnju knjižnicu Slovaka u Našicama, radno mjesto do tada financirano sredstvima Ministarstva kulture i medija RH (no i to je tijekom 2025. promijenjeno).

Stručno usavršavanje i dalje se velikim dijelom provodi kroz online edukacije i stručne skupove, što omogućava cjeloživotno obrazovanje knjižničara, uz minimalna financijska ulaganja. U ukupnim rashodima knjižnice troškovi edukacije čine znatno manje od Standardima propisanih 1 % (čine samo 0,56 %).

Broj sati stručnog usavršavanja knjižničnog osoblja je na razini prošlogodišnjih (50 je knjižničara prisustvovalo na 1196 sati stručnog usavršavanja), a najviše u Osijeku, Našicama i Čepinu.

8. Proračun i troškovi

Narodne knjižnice Osječko-baranjske županije najviše se financiraju iz sredstava osnivača (64,5 %), iako je zamjetan pad u odnosu na prethodnu godinu. Gradska i sveučilišna knjižnica je specifična po pitanju financiranja, jer joj je osnivač Sveučilište koje financira rad knjižnice u iznosu od 51,9 %, dok se u narodnu djelatnost u sredstvima iz proračuna ubrajaju financiranje Grada (ostali proračunski izvori, 22 %), Ministarstva kulture i medija RH (26,01 %).

Manje knjižnice i dalje imaju vrlo ograničene mogućnosti vlastitog financiranja te u velikoj mjeri ovise o sredstvima osnivača i Ministarstva kulture i medija RH.

Županija je u 2025. sudjelovala u financiranju narodnih knjižnica od 600 € - 1500 € (prosječno 565 €), dok dvije knjižnice (Đurđenovac i Dalj) nisu ni tražile financijsku pomoć Županije.

Ministarstvo kulture i medija RH osigurava u prosjeku 11-26 % financijskih sredstava za rad knjižnica Osječko-baranjske županije, u rasponu kao i prethodnih godina.

Nabava u pojedinim knjižnicama gotovo u potpunosti ovisi o proračunskim sredstvima. Nabavu knjižne građe sufinancira Ministarstvo kulture i medija RH s prosječno 71,9 %, najviše u Valpovu (81,1 %) i Đurđenovcu (90 %). Osnivači osiguravaju prosječno 19 % sredstava. Još uvijek osnivači knjižnica ne izdvajaju dovoljno sredstava za sufinanciranje nabave građe. Najveći je udio osnivača u sufinanciranju nabave građe u Belom Manastiru (33,4 %) i Đakovu (32,3 %). Općina Đurđenovac kao osnivač Hrvatske knjižnice i čitaonice Đurđenovac, već dugi niz godina ne izdvaja posebno sredstva za nabavu građe (ove je godine sredstvima osnivača pokrivena samo razlika od 0,64 €), već se građa nabavlja sredstvima Ministarstva kulture i medija RH (otkup i javni poziv) te je ove godine dio sredstava pokriven iz vlastitih sredstava.

Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek osnivač Sveučilište ne izdvaja posebno sredstva za nabavu knjižne građe.

U ukupnim rashodima za nabavu građe troši se prosječno 15,6 %, najviše u knjižnici u Belišću i Donjem Miholjcu, a najmanje u knjižnici u Osijeku i Belom Manastiru. Osobni dohodak čini ukupno čak 66 % rashoda, a najmanje čine troškovi edukacije knjižničnog osoblja, (0,56 %), dok se u tri knjižnice uopće ne izdvajaju financijska sredstva za stručno usavršavanje knjižničnog osoblja (Valpovo, Đurđenovac, Dalj).

9. Zaključno

Uspoređujući knjižnice u Osječko-baranjskoj županiji prema tipu sukladno Standardima za narodne knjižnice

knjižnica tipa III.: Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, kao knjižnica III. tipa i središnja županijska matična knjižnica, po veličini fonda, broju djelatnika i opsegu usluga pripada među značajnije narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj izvan Zagreba, Splita i Rijeke.

U odnosu na knjižnice sličnoga tipa u Hrvatskoj, GISKO ima izrazito velik fond (za narodnu i za sveučilišnu djelatnost) i razvijenu mrežu usluga, uključujući digitalizaciju građe, e-knjige, međuknjižničnu posudbu i matičnu djelatnost. Međutim, jedan od najvećih problema u usporedbi s većinom drugih velikih narodnih knjižnica u Hrvatskoj i dalje ostaje neadekvatan prostor i nedostatak spremišnih kapaciteta. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek još uvijek djeluje u funkcionalno ograničenom prostoru koji otežava organizaciju fonda i razvoj novih usluga.

Istodobno, GISKO po broju aktivnosti, događanja i stručnih usluga ostaje među razvijenijim narodnim knjižnicama u Hrvatskoj.

knjižnica tipa V.: Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo

Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo, kao knjižnica V. tipa, prema većini pokazatelja pripada stabilnijim i aktivnijim knjižnicama svoje kategorije u Republici Hrvatskoj.

Knjižnica ostvaruje visok broj korisnika, posudbi i programskih aktivnosti, a posebno se ističe kulturno-promotivna djelatnost i kontinuirani rad s djecom i mladima.

Najveći problem knjižnice i dalje ostaje neadekvatan i privremeni prostor rada tijekom energetske obnove zgrade Centra za kulturu, što značajno ograničava mogućnosti razvoja usluga i organizacije fonda. U odnosu na knjižnice istoga tipa u Hrvatskoj, Đakovo se prema aktivnostima i korištenju knjižnice nalazi iznad prosjeka, ali prostorni uvjeti značajno zaostaju za Standardima.

knjižnica tipa VI.: Gradska knjižnica Našice

Gradska knjižnica Našice jedna je od prostorno i organizacijski najuređenijih knjižnica u Osječko-baranjskoj županiji.

Preseljenjem u obnovljeni prostor Vile Gröger knjižnica je značajno unaprijedila kvalitetu rada s korisnicima i uvjete smještaja fonda. U usporedbi s drugim knjižnicama VI. tipa u Hrvatskoj, našička knjižnica prema prostornim uvjetima i organizaciji rada zadovoljava ili nadmašuje prosjek.

Knjižnica ostvaruje stabilan broj korisnika, razvijene programe za djecu i odrasle te kontinuirano sudjeluje u digitalnim i kulturnim programima.

Problemi su i dalje vidljivi u području kadrovske strukture, posebice vezano uz djelovanje Središnje knjižnice Slovaka, ali na čemu se radilo početkom 2026. (u trenutku pisanja predmetne analize, problem je riješen).

knjižnice tipa VII.: Gradska knjižnica Beli Manastir, Gradska knjižnica i čitaonica Belišće, Gradska knjižnica grada Donjeg Miholjca, Gradska knjižnica i čitaonica Valpovo, knjižnica Centra za kulturu Čepin, Hrvatska knjižnica i čitaonica Đurđenovac, Narodna knjižnica Dalj. Knjižnice VII. tipa u Osječko-baranjskoj županiji međusobno se značajno razlikuju prema razvijenosti, financiranju i opsegu usluga.

Gradska knjižnica Beli Manastir

Gradska knjižnica Beli Manastir prema broju korisnika i aktivnosti ostvaruje vrlo dobre rezultate u odnosu na knjižnice iste kategorije u Hrvatskoj. Posebno se ističe visok postotak aktivnih članova u odnosu na broj stanovnika. Knjižnica razvija brojne programe i aktivnosti te ima važnu ulogu i kao središnja knjižnica mađarske nacionalne manjine. Međutim, i dalje postoji izražen problem nedostatka prostora za fond i aktivnosti.

Gradska knjižnica i čitaonica Belišće

Knjižnica u Belišću po broju aktivnosti i korisničkih događanja postiže rezultate iznad prosjeka manjih narodnih knjižnica u Hrvatskoj. Novi prostor u palači Gutmann poboljšao je uvjete rada, ali knjižnica i dalje raspolaže funkcionalno ograničenim i nedovoljno povezanim prostorom.

Gradska knjižnica Grada Donjeg Miholjca

Knjižnica u Donjem Miholjcu nakon obnove prostora ostvaruje stabilne rezultate u korištenju usluga i programskim aktivnostima. U odnosu na knjižnice iste veličine u Hrvatskoj, knjižnica pokazuje dobru razinu organizacije rada i programskih aktivnosti, iako raspolaže minimalnim brojem djelatnika.

Gradska knjižnica i čitaonica Valpovo

Knjižnica u Valpovu i dalje se suočava s problemom prostora i nedovoljnog ulaganja osnivača u razvoj knjižnične djelatnosti. U usporedbi s drugim knjižnicama VII. tipa u Hrvatskoj, vidljivo je slabije financiranje nabave građe i stručnog razvoja.

Knjižnica Centra za kulturu Čepin

Knjižnica u Čepinu po pojedinim pokazateljima korištenja knjižnice ostvaruje vrlo dobre rezultate, posebice u odnosu na broj stanovnika. Besplatno članstvo i aktivan rad s korisnicima bilježi pozitivan utjecaj na dostupnost knjižničnih usluga, ali još uvijek nedovoljno značajan. Međutim, organizacijski status knjižnice kao dijela Centra za kulturu i dalje odstupa od standardnog i zakonski propisanog modela organizacije narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj.

Narodna knjižnica Dalj i Hrvatska knjižnica i čitaonica Đurđenovac

Knjižnice u Dalju i Đurđencu među najmanjim su knjižnicama u Osječko-baranjskoj županiji te se suočavaju s problemima nedostatka prostora, financijskih sredstava i stručnog osoblja.

U usporedbi s knjižnicama iste kategorije u Hrvatskoj, navedene knjižnice posluju s minimalnim brojem djelatnika i ograničenim mogućnostima razvoja usluga.

Posebno je izražen problem informatizacije i razvoja digitalnih usluga.

Narodne knjižnice Osječko-baranjske županije su i tijekom 2025. godine nastavile djelovati u otežanim demografskim, financijskim i prostornim okolnostima.

Još uvijek je najveći problem Županije veliko područje nepokriveno knjižničnim uslugama, za čije se rješavanje ne pronalazi povoljno ekonomsko rješenje.

Županijsku mrežu narodnih knjižnica za područje Osječko-baranjske županije potrebno je uspostaviti na nekoliko razina, a s obzirom na broj naselja gustoću naseljenosti i postojeću mrežu stacionarnih narodnih knjižnica. Prioritetno bi trebalo mrežom narodnih knjižnica obuhvatiti područje grada Osijeka s naseljenošću većom od 3000 stanovnika (područja gradskih četvrti i mjesnih odbora). Nadalje, s obzirom na prometnu nepovezanost i strukturu stanovništva, trebalo bi pokrenuti knjižničnu djelatnost (samostalno ili u suradnji sa većom narodnom knjižnicom) u općinama s više od 3000 stanovnika, a koje bi Zakonom trebale imati

samostalnu narodnu knjižnicu (općine Općina Antunovac, Bilje, Bizovac, Darda, Koška, Kneževi Vinogradi i Semelci).

Kako je u Osječko-baranjskoj županiji veliko područje nepokriveno knjižničnim uslugama, a zbog prostorne blizine općina, najpovoljnije ekonomsko rješenje je razvoj bibliobusne službe, a za čiju je realizaciju potrebna suradnja općina, Županije, Matične knjižnice i Ministarstva kulture i medija RH. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek kao županijska matična narodna knjižnica prijavila se na poziv za nabavu bibliokombija u 2025., a s ciljem osnivanja županijske bibliobusne službe koje bi za početak pokrilo područje općina uz Grad Osijek.

U postojećoj mreži narodnih knjižnica u Županiji, većina se knjižnica još uvijek bori s nedostatkom prostora za smještaj građe i organizaciju knjižnične djelatnosti i svakodnevnih aktivnosti. Knjižnice su smještene u neuvjetnim, skučenim i starim zgradama. Iako su se neke zgrade obnavljale, knjižnice izmještale i proširivale, veličinu knjižnice propisanu Standardima zadovoljava jedino Gradska knjižnica Našice.

U više manjih knjižnica problem je nedostatak stručnog knjižničnog osoblja, što se izravno odražava na otvorenost knjižnice (nemogućnost zamjene za bolovanje, zatvaranje odjela, puno stručnih poslova obavlja jedna osoba) i dostupnost usluge u lokalnoj sredini.

U postojećoj mreži narodnih knjižnica u Osječko-baranjskoj županiji još uvijek je prisutan i problem neujednačene informatizacije knjižnica (dvije knjižnice su bez knjižničnog programa). Ograničena sredstva za razvoj fonda i usluga uvelike utječu i na neujednačen (ili čak na razini Županije nepostojeći) plan razvoja digitalne knjižnice i usluga.

Središnje knjižnice nacionalnih manjina dio su programa narodnih knjižnica te osiguravaju knjižnične usluge i građu za pripadnike nacionalnih manjina, djelujući u skladu sa Standardom za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, u knjižničnom sustavu Osječko-baranjske županije njih su tri: Središnja knjižnica Mađara u Belom Manastiru; Središnja knjižnica Slovaka u Našicama i Središnja knjižnica Austrijanaca (Austrijska čitaonica) u Osijeku. Sukladno načelu inkluzivnosti, osiguravaju knjižnične usluge za sve vrste, kategorije i dobi stanovništva svoga područja, a u skladu s IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice (2022.).

Za daljnji razvoj knjižnične djelatnosti u Osječko-baranjskoj županiji ključno ostaje razvijati mrežu narodnih knjižnica i uspostavljanje bibliobusne službe, ulaganje u knjižnične prostore i infrastrukturu, povećanje broja stručnih djelatnika, razvoj zajedničkih digitalnih sustava i usluga, stabilnije financiranje nabave knjižnične građe i sustavnije uključivanje lokalnih zajednica u razvoj knjižnične mreže.

Unatoč ograničenim mogućnostima, knjižnice Osječko-baranjske županije su tijekom 2025. ostvarile stabilne pokazatelje članstva i posudbe unatoč depopulaciji, dobru razinu programskih aktivnosti i rada s korisnicima, razvijene kulturne i edukativne programe te iznadprosječnu aktivnost pojedinih knjižnica u radu s djecom i mladima. Prema većini pokazatelja uspijevaju održati stabilnu razinu knjižnične djelatnosti te kvalitetno odgovarati na potrebe svojih lokalnih zajednica, težeći razvoju prema suvremenoj narodnoj knjižnici, centralnom informacijskom i kulturnom središtu.

U Osijeku, svibanj 2026.

dr. sc. Marijana Špoljarić Kizivat,
viša knjižničarka
voditeljica Razvojne matične službe GISKO

M. Špoljarić Kizivat